

УДК 343.432

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-596-606](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-596-606)

Політова Анна Сергіївна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, Маріупольський державний університет, вул. Преображенського, 6, м. Київ, 03037, тел.: (050) 871-58-65, <https://orcid.org/0000-0002-7351-7110>

ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКЕ ЗНИКНЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі – практиці притягнення до кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення. Метою статті є визначення особливостей кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення та розробка шляхів підвищення ефективності боротьби з цим явищем.

Автором відмічено, що насильницьке зникнення є серйозним порушенням прав людини та міжнародного права. Міжнародне право визнає його злочином проти людяності, і ті, хто причетні до таких дій, можуть бути притягнуті до відповідальності перед міжнародними судами та трибуналами. Аналіз існуючих у національному законодавстві та міжнародному праві визначень «насильницького зникнення» дозволило виділити спільні ознаки: по-перше, арешт, затримання або викрадення осіб (позбавлення волі в будь-якій іншій формі); по-друге, вчинення цих діянь представником влади (державою чи політичною організацією або з їхнього дозволу); по-третє, приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону.

Відзначено, що не дивлячись на те, що КК України було доповнено ст. 146-1 КК України у липні 2018 року, проте у статистичній інформації до 2020 року не відображались обліковані кримінальні правопорушення за насильницьке зникнення. Також зауважено, що існуючі офіційні дані абсолютно не відображають реальних масштабів цього явища в Україні, а лише свідчать про невисокий рівень ефективності діяльності правоохоронних органів у протидії насильницькому зникненню.

Зроблено висновок, що з метою підвищення ефективності кримінально-правової охорони протидії насильницькому зникненню необхідно внести зміни до ст. 146-1. Насильницьке зникнення КК України, зокрема, доповнити ч. 1 цієї статті «протягом тривалого часу». Доповнення вказівкою на час арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі дозволить уникнути певних складнощів при кваліфікації цих кримінально протиправних діянь.

Ключові слова: насильницьке зникнення, кримінальна відповідальність, зарубіжне кримінальне законодавство, незаконне позбавлення волі, статистична інформація.

Politova Anna Serhiivna Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Law Department, Mariupol State University, Preobrazhenskogo St., 6, Kyiv, 03037, tel.: (050) 871-58-65, <https://orcid.org/0000-0002-7351-7110>

THE PRACTICE OF CRIMINALLY RESPONSIBLE FOR ENFORCED DISAPPEARANCE

Abstract. The article is devoted to a topical issue – the practice of criminalization of enforced disappearance. The purpose of the article is to determine the peculiarities of criminal liability for enforced disappearance and to develop ways to improve the effectiveness of combating this phenomenon.

The author notes that enforced disappearance is a serious violation of human rights and international law. International law recognizes it as a crime against humanity, and those involved in such actions may be held accountable before international courts and tribunals. The analysis of the definitions of “enforced disappearance” in national legislation and international law allowed us to identify common features: first, the arrest, detention or abduction of persons (deprivation of liberty in any other form); second, the commission of these acts by a representative of the authorities (state or political organization or with their permission); third, the concealment of information about the fate or whereabouts of the disappeared person, as a result of which this person is left without the protection of the law.

It was noted that despite the fact that the Criminal Code of Ukraine was supplemented by Art. 146-1 of the Criminal Code of Ukraine in July 2018, however, statistical information until 2020 did not reflect recorded criminal offenses for enforced disappearance. It was also noted that the existing official data absolutely do not reflect the real scale of this phenomenon in Ukraine, but only testify to the low level of effectiveness of law enforcement agencies in combating enforced disappearance

It was concluded that in order to improve the effectiveness of criminal law enforcement against enforced disappearance, it is necessary to amend Art. 146-1. Forcible disappearance of the Criminal Code of Ukraine, in particular, add part 1 of this article “for a long time”. Adding an indication of the time of arrest, detention, kidnapping or deprivation of liberty of a person in any other form will avoid certain difficulties in the qualification of these criminally illegal acts.

Keywords: enforced disappearance, criminal liability, foreign criminal legislation, illegal deprivation of liberty, statistical information.

Постановка проблеми. Проблема встановлення кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення виникла з початком гібридної воєнної агресії російської федерації ще у 2014 р. Зокрема, як нами відзначалось раніше, з початку анексії Автономної Республіки Крим (на міжнародному рівні визнано анексію 27 березня 2014 року) та проведення операції Об'єднаних сил на Сході України (з 30 квітня 2018 року) (до цього – Антитерористичної операції – з 14 квітня 2014 року до 30 квітня 2018 року), відповідно до статистичної інформації Генеральної прокуратури України збільшилась кількість кримінальних правопорушень, що посягають на волю, честь та гідність особи (Розділ III Особливої частини КК України), зокрема, 264 незаконного позбавлення волі або викрадення людини. Так, у 2014 р. обліковано 1974 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146 КК України, 2015 р. – 873, 2016 р. – 576, 2017 р. – 556, за 9 місяців 2018 р. – 496. Хотілося б відзначити, що, наприклад, у 2013 році обліковано 283 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146 КК України [1, с. 230-231]. Разом з тим, дані, оприлюднені Службою безпеки України наприкінці грудня 2017 року, вказують що зниклих безвісти – 403 особи. Дані управління Національної поліції у Донецькій і Луганській обласних воєнно-цивільних адміністраціях, за період від квітня 2014 до початку 2017 року, вказують на те, що на Донеччині загалом 2727 людей зникли безвісти, з них 302 людини не знайдені, на Луганщині – 1305 особи зникли безвісти, не знайдено 672 [2].

Але, як відзначається у доповіді комісара ООН з прав людини щодо ситуації в Україні, «через збройний напад Російської Федерації на Україну, що триває, ситуація з правами людини на всій території країни залишається вкрай важкою. Міжнародний збройний конфлікт призвів до цілої низки порушень прав людини, як цивільних осіб, так і комбатантів. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини підтвердило численні твердження про свавільне позбавлення життя, свавільні затримання та насильницькі зникнення, катування та жорстоке поводження, а також сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом» [3]. Це вказує на необхідність більш детального аналізу практики притягнення до кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Боротьбі з насильницьким зникненням присвячено наукові праці О. Авраменка, А. Андрушка, Є. Войтовича, В. Ліпіної, О. Маріна, О. Наумової, Л. Старостенко. Ці вчені у своїх наукових дослідженнях не аналізували практику притягнення до кримінальної відповідальності за це кримінально протиправне діяння, а відзначали питання імплементації відповідних положень міжнародних договорів у національне законодавство, проводили порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн щодо відповідальності за насильницьке

зникнення та відмежування насильницького зникнення від торгівлі людьми та незаконного позбавлення волі. Також на рівні дисертаційного дослідження відсутні комплексні роботи щодо кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення. Це вказує на необхідність подальшої розробки цієї теми.

Мета статті є визначення особливостей кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення та розробка шляхів підвищення ефективності боротьби з цим явищем.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що насильницьке зникнення є серйозним порушенням прав людини та міжнародного права. Міжнародне право визнає його злочином проти людяності, і ті, хто причетні до таких дій, можуть бути притягнуті до відповідальності перед міжнародними судами та трибуналами.

Історично були випадки насильницького зникнення в різних країнах і в різний період часу. Один з найвідоміших прикладів – диктаторський режим в Аргентині у 1970-1980-х роках, де тисячі людей були викрадені або зникли безвісти під час військової диктатури. Разом з тим, міжнародні організації, правозахисні організації та громадські діячі активно працюють над тим, щоб боротися з цими жахливими злочинами, підтримувати жертв і сприяти притягненню винних до справедливості. Саме захисту від насильницького зникнення прийнято ряд міжнародних актів, зокрема, Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року «Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення», Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницького зникнення, а також Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду.

Стаття 2 Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року визначає насильницьке зникнення як арешт, затримання, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону [4]. 14 серпня 2015 року Україна приєдналась до цієї Конвенції та 12 липня 2018 року КК України доповнено статтею 146-1 «Насильницьке зникнення».

Частина 1 ст. 146-1 КК України передбачає відповідальність за арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування [5].

Також варто відзначити, що у підпункті і) ч. 2 ст. 7. Злочини проти людяності Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду, «насильницьке зникнення осіб» означає арешт, затримання або викрадення осіб державою чи політичною організацією або з їхнього дозволу, за їхньої підтримки чи за їхньою мовчазною згодою з подальшою відмовою визнати таке позбавлення волі або повідомити про долю чи місце перебування цих осіб з метою залишення їх без законодавчого захисту протягом тривалого періоду часу [6].

Отже, наведені нами визначення на міжнародному та національному рівні вказують на різні тлумачення «насильницького зникнення». Так, беззаперечним є факт, що у цих визначеннях є спільні ознаки, серед яких: по-перше, арешт, затримання або викрадення осіб (позбавлення волі в будь-якій іншій формі); по-друге, вчинення цих діянь представником влади (державою чи політичною організацією або з їхнього дозволу); по-третє, приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону. Разом з тим, на нашу думку, є саме зазначена у визначенні у Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду ознакою насильницького зникнення – «з метою залишення їх без законодавчого захисту протягом тривалого періоду часу» – має суттєве значення.

Не можна залишити поза увагою і практику Європейського Суду з прав людини. Як відзначає Є. Войтович, «ЄСПЛ визначає насильницьке зникнення як особливо тяжку форму – незаконного позбавлення волі. ЄСПЛ неодноразово наголошував на тому, що «невизнане позбавлення особи волі становить собою повне заперечення всіх гарантій та найбільш жорстоке порушення ст. 5... Ст. 5 слід розглядати, як таку, що зобов'язує держави вживати необхідних заходів для попередження ризику насильницького зникнення та проводити негайне та ефективне розслідування кожного випадку, якщо стверджується, що після того, як особа була затримана, її більше ніхто не бачив». Відсутність даних про дату, час, місце затримання, так само, як і причини затримання особи розглядаються, як такі, що є несумісними зі ст. 5 Європейської конвенції 1950 р. Крім того, в такому випадку держави порушують положення цієї статті, оскільки не проводять розслідування зникнення особи. Проте, що стосується випадків, коли є недостатньо доказів того, що державні агенти за підтримки держави приймали участь у викраденні особи, ЄСПЛ не встановлював порушення ст. 5. Хоча в рішенні у справі *Medova v. Russia* 15.01.2009 ЄСПЛ постановив порушення цієї статті, не дивлячись на відсутність доказів причетності державних органів, оскільки «державні службовці не змогли запобігти викраденню людей, хоча вони володіли такою можливістю» [7, с. 283-284].

Що ж стосується точок вчених на поняття «насильницького зникнення», то В. Цвікі виокремлює такі складові елементи, які є сутністю поняття «насильницьке зникнення: 1) позбавлення особи свободи проти її волі; 2) суб'єктами вчинення насильницького зникнення є виключно представники держави або особи, які діють із дозволу або за підтримки держави; 3) відмова визнати факт позбавлення волі та повідомити про долю та місцезнаходження такої особи [8, с. 128]. Натомість К. Задої вважає, що позбавлення права на захист може бути кваліфіковано за ст. 374 КК України, оскільки конструктивним елементом насильницького зникнення у конвенційному розумінні є залишення особи без захисту, що цілком узгоджується з юридичним змістом зазначеного положення кримінального закону України [9, с. 71].

Окрім того, А. Андрушко відзначає, що по-різному визначається місце в системі Особливої частини КК такого діяння як насильницьке зникнення, відповідальність за яке встановлена на сьогодні в законодавстві деяких держав світу (переважно країн Латинської Америки). Так, якщо в кримінальних кодексах Албанії (ст. 109/с), Аргентини (ст. 142 ter), Болівії (ст. 292 Bis), Гватемали (ст. 201 ter), Колумбії (ст.ст. 165-167) та Швейцарії (ст. 185 bis) вказане діяння визнане злочином проти особистої свободи, то в кримінальному законодавстві Австралії (ст. 268.21), Азербайджану (ст. 110), Киргизстану (ст. 382), Литви (ст. 100-1), Перу (ст. 320) і Сальвадору (ст.ст. 364-366) – злочином проти миру та безпеки людства. В КК Мексики статті про відповідальність за насильницьке зникнення (ст. ст. 215-A–215-D) донедавна були розміщені в главі про корупційні злочини, однак 17 листопада 2017 р. з мексиканського кримінального закону вони були виключені [10, с. 142]. Також вчений зауважує, що більшість зарубіжних законодавців дотепер не встановила кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення. Окремі з них своє зволікання виправдовують тим, що існуючі в національному кримінальному законодавстві норми дозволяють протидіяти розглядуваному посяганням, а тому окрема стаття про відповідальність за насильницьке зникнення є зайвою [10, с. 198].

Відзначимо, що аналіз правозастосовної практики свідчить про те, що з моменту доповнення КК України ст. 146-1. Насильницьке зникнення, жодного вироку не винесено (станом на 06.08.2023). Разом з тим, В. Мірошніченко відзначає, що «станом на 19 лютого Т4Р було задокументовано таку кількість випадків насильницького зникнення: Херсонська область – 507 випадків; Житомирська область – 1 випадок; Донецька область (без урахування м. Маріуполя) – 9 випадків; м. Маріуполь – 2 випадки; Миколаївська область – 11 випадків; Запорізька область – 234 випадки; Київська область – 19 випадків; Сумська область – 13 випадків; Чернігівська область – 30 випадків; Луганська область – 31 випадок; Харківська область –

143 випадки. Загалом, було зафіксовано 1000 випадків, які можна попередньо кваліфікувати як насильницьке зникнення людини відповідно до статті 7 (1) (i) Римського статуту Міжнародного кримінального суду» [11]. Також він зазначає, що «загальна кількість випадків насильницького зникнення осіб на території України з 24 лютого 2022 року може значно перевищувати зафіксовану нами цифру. За запитом УГСПЛ Національною поліцією України надано інформацію, що у період з 24 лютого 2022 року до 07 лютого 2023 року зареєстровано 19967 заяв та повідомлень за фактами зникнення осіб безвісти за особливих обставин. З них станом на 07 лютого 2023 року у державному розшуку перебуває 19635 осіб» [11].

Окрім того, за даними, зібраними і задокументованими Центром прав людини ZMINA у співпраці з Коаліцією громадських організацій «Україна. П'ята ранку», які відображені у Рис. 1 [12, с. 50], з лютого 2022 року по червень 2023 року найбільша кількість насильницьких зникнень задокументована у Херсонській області.

Область	Кількість людей
Херсонська	258
Запорізька	110
Донецька	67
Харківська	60
Київська	33
Чернігівська	10
Миколаївська	8
Луганська	8
Сумська	8

Рис. 1. Географія насильницьких зникнень та свавільних затримань активних громадян [12, с. 50]

Отже, наведені нами статистичні дані є результатом дослідження громадських організацій та можуть суттєво відрізнятися від офіційної статистичних даних Офісу Генеральної прокуратури України. Зокрема, проведений нами аналіз щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень з початку гібридної війни російської федерації на території України нами представлено у Таблиці 1.

Таблиця 1.

**Кількість облікованих кримінальних правопорушень в Україні з
2014 року по червень 2023 року**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	червень 2023
ст. 146	1974	873	576	556	605	563	414	479	268	156
ст. 146-1							69	56	1120	39

Також відзначимо, що не дивлячись на те, що КК України було доповнено ст. 146-1 КК України у липні 2018 року, проте у статистичній інформації до 2020 року не відображались обліковані кримінальні правопорушення за насильницьке зникнення.

Отже, наведена нами статистична інформація дозволяє вважати, що існуючі офіційні дані абсолютно не відображають реальних масштабів цього явища в Україні, а лише свідчать про невисокий рівень ефективності діяльності правоохоронних органів у протидії насильницькому зникненню (Рис. 2).

Рис. 2. Обліковані кримінальні правопорушення за ст. 146 та ст. 146-1 КК України та направлених з обвинувальним актом до суду з 2014 року по червень 2023 року

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року, супроводжується численними випадками насилля проти цивільного населення України. За оцінкою Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, станом на 1 червня 2023 року внаслідок війни загинуло

майже 9000 цивільних осіб і понад 15000 дістали поранень, однак фактична цифра може бути значно вищою, оскільки спеціалісти ООН не мали доступу до деяких районів України, де точилися активні бойові дії [13]. Так, зокрема, у травні 2023 року Міністерство внутрішніх справ України повідомило про те, що від початку війни було зареєстровано 101543 факти щодо безвісти зниклих громадян, більшість з яких вдалося розшукати. Станом на початок травня 2023 року зниклими безвісти вважаються 23760 українців [14].

Саме повномасштабне вторгнення РФ змінило і кваліфікацію цього кримінально протиправного діяння. Так, зокрема, станом на 20 червня 2023 року Офіс Генерального прокурора України повідомив, що зареєстрував 91679 воєнних злочинів за ст.438 Кримінального кодексу України (Порушення законів та звичаїв війни) [15]. Проте скільки з цих зареєстрованих епізодів стосуються саме фактів насильницьких зникнень та свавільних затримань цивільних осіб, зокрема активних громадян, неможливо встановити, оскільки наявна у Кримінальному кодексі України стаття 146-1 «Насильницьке зникнення» стосується загально-кримінального злочину, а випадки насильницьких зникнень в межах збройного конфлікту підпадають під статтю 438 Кримінального кодексу України щодо порушення законів та звичаїв війни, і статистика щодо диференціації складів злочину за цією статтею не проводиться [12, с. 4-5].

Висновки. Отже, з метою підвищення ефективності кримінально-правової охорони протидії насильницькому зникненню необхідно внести зміни до ст. 146-1. Насильницьке зникнення КК України, зокрема, доповнити ч. 1 цієї статті «протягом тривалого часу». Доповнення вказівкою на час арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі дозволить уникнути певних складнощів при кваліфікації цих кримінально протиправних діянь.

Література:

1. Політова А.С. Трансформація насильницького зникнення у КК України. *Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. IX Всеукр. наук.-теорет. конф.* (Київ, 21 листоп. 2018 р.) / редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С.230-233.
2. Поняття «насильницьке зникнення» повинні затвердити у Кримінальному кодексі України. Харківська правозахисна група. URL: <https://uacrisis.org/uk/67362-nasylnytske-znyknennya>
3. Доповідь комісара ООН з прав людини щодо ситуації в Україні (1 серпня 2022 року – 31 січня 2023 року). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-ua.pdf>
4. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. Редакція від 28 квітня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. URL:
7. Войтович Є. М. Поняття насильницького зникнення людини. *Актуальні питання криміналістики*: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 282-285.
8. Цвікі В.Ю. Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 124-129.
9. Задоя К.П. Визнання насильницького зникнення злочином sui generis за кримінальним правом України: pro et contra. *Право і громадянське суспільство*. 2015. №4. С. 59-73.
10. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 560 с.
11. Мірошниченко В. Насильницькі зникнення на території України з 24 лютого 2022 року. URL: <https://t4pua.org/1428>
12. Насильницькі зникнення та свавільні затримання активних громадян в ході повномасштабної російської збройної агресії проти України (лютий 2022-червень 2023) / Н. Охотнікова, О. Гнатюк, Б. Петруньок; ред. О. Синюк; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 106 с.
13. Місія ООН з прав людини засуджує жертви серед дітей у війні в Україні / Організація Об'єднаних націй. Україна, 01.06.2023. URL: <http://surl.li/ijfck>
14. Черновол К. Рахунок іде на десятки тисяч: в МВС назвали кількість зниклих безвісти українців. URL: <https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-v-mvs-nazvali-kilkist-zniklih-bezvisti-ukrajinciv-12243663.html>
15. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/>

References:

1. Politova A.S. (2018) Transformatsiia nasylnytskoho znyknennia u KK Ukrainy [Transformation of enforced disappearance in the Criminal Code of Ukraine]: *Aktualni problemy kryminalnogo prava: tezy dop. IX Vseukr. nauk.-teoret. konf.* (pp. 230-233). Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
2. Poniattia «nasylnytske znyknennia» povynni zatverdyty u Kryminalnomu kodeksi Ukrainy [The concept of “enforced disappearance” should be approved in the Criminal Code of Ukraine]. Kharkivska pravozakhysna hrupa. Retrieved from <https://uacrisis.org/uk/67362-nasylnytske-znyknennya> [in Ukrainian].
3. Dopovid komisara OON z prav liudyny shchodo sytuatsii v Ukraini (1 serpnia 2022 roku – 31 sichnia 2023 roku) [Report of the UN Commissioner for Human Rights on the situation in Ukraine (August 1, 2022 - January 31, 2023)]. Retrieved from <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-ua.pdf> [in Ukrainian].
4. Mizhnarodna konventsiiia pro zakhyst usikh osib vid nasylnytskykh znyknien vid 20 hrudnia 2006 roku [International Convention on the Protection of All Persons from Enforced Disappearances of December 20, 2006]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05 kvitnia 2001 roku. Redaktsiia vid 28 kvitnia 2023 roku [Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001. Edition of April 28, 2023]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
6. Rymskyi Statut Mizhnarodnoho Kryminalnogo Sudu [Statute of the International Criminal Court]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].
7. Voitovych Y.M. (2019) Poniattia nasylnytskoho znyknennia liudyny [The concept of enforced disappearance]. *Aktualni pytannia kryminalistyky*: Materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 282-285). Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

8. Tsviki V.U. (2015). Mizhnarodno-pravovyi zakhyst osib vid nasylnytskykh znyknen [International legal protection of persons from enforced disappearance]. *Yevropeiski perspektyvy – European Perspectives*, 2, 124-129 [in Ukrainian].
9. Zadoya K.P. (2015). Vyznannia nasylnytskoho znyknennia zlochynom sui generis za kryminalnym pravom Ukrainy: pro et contra [Recognition of enforced disappearance as a sui generis crime under the criminal law of Ukraine: pro et contra]. *Pravo i hromadianske suspilstvo - Law and civil society*, 4, 59-73 [in Ukrainian].
10. Andrushko A.V. (2020) Teoretyko-prykladni zasady zapobihannia ta protydii zlochynam proty voli, chesti ta hidnosti osoby [Theoretical and practical principles of preventing and countering crimes against the will, honor and dignity of a person] Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
11. Miroshnychenko V. Nasylnytski znyknennia na terytorii Ukrainy z 24 liutoho 2022 roku [Enforced disappearances on the territory of Ukraine since February 24, 2022]. Retrieved from <https://t4pua.org/1428> [in Ukrainian].
12. Okhotnikova N., Hnatiuk O., Petrunok B.; red. O. Syniuk (2023). Nasylnytski znyknennia ta svavilni zatrymannia aktyvnykh hromadian v khodi povnomasshtabnoi rosiiskoi zbroinoi ahresii proty Ukrainy (liutyi 2022-cherven 2023) [Forced disappearances and arbitrary detentions of active citizens during the full-scale Russian armed aggression against Ukraine (February 2022-June 2023)] Kyiv [in Ukrainian].
13. Misiia OON z prav liudyny zasudzhuie zhertvy sered ditei u viini v Ukraini / Orhanizatsiia Obiednanykh natsii. Ukraina [The UN Human Rights Mission condemns child victims in the war in Ukraine / United Nations. Ukraine, 01.06.2023]. Retrieved from <http://surl.li/ijfck> [in Ukrainian].
14. Chernovol K. Rakhunok ide na desiatky tysiach: v MVS nazvaly kilkist znyklykh bezvisty ukraintsiv [The bill runs into tens of thousands: the Ministry of Internal Affairs named the number of missing Ukrainians]. Retrieved from <https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-v-mvs-nazvali-kilkist-zniklih-bezvisti-ukrajinciv-12243663.html> [in Ukrainian].
15. Ofitsiinyi sait Ofisu Heneralnoho prokurora Ukrainy [Site Office of the Prosecutor General of Ukraine]. *gp.gov.ua*. Retrieved from <https://www.gp.gov.ua/> [in Ukrainian].